

POSETA STAROM SAJMIŠTU

---

www.starosajmiste.info

www.starosajmiste.info/blog

Obilazak Topovskih šupa

– STARO SAJMIŠTE I SEĆANJE NA FAŠISTIČKE ZLOČINE

.....

Na putu ka centru Beograda neposredno ispred Brankovog mosta, samo pažljivo oko će primetiti trošni toranj na obali Save, oko kojeg je grupisano nekoliko kuća i baraka. Stanovnici tog kraja i vlasnici lokalnih radnji znaju da se nalaze u krugu starog Sajma, izgrađenog 1937. godine. Samo neki od njih, međutim, znaju da je Gestapo krajem 1941. godine pretvorio sajamske paviljone u koncentracioni logor. O onome što se za vreme okupacije tamo zaista događalo, skoro da nema nikakvog obeležja. Nekadašnji nemački nacistički koncentracioni logor na Starom sajmištu je kao „Jevrejski logor Zemun“ (Judenlager Semlin), bio mesto sistematskog uništavanja jevrejskog stanovništva u Beogradu početkom 1942. godine, da bi kasnije u sistemu nacističkih koncentracionih logora, služio kao centralni prolazni logor (Anhaltelager Semlin) za zarobljenike koji su iz jugoistočne Evrope deportovani u radne logore i logore uništenja na severu okupiranih teritorija od strane nacističke Nemačke¹.

---

¹ Između marta i maja 1942, oko 6500 jevrejskih žena, dece i staraca, koji su bili internirani u „Jevrejskom logoru Zemun“ (Judenlager

Posle 2000. godine, Staro sajmište je izgubilo istorijsko-političku aktuelnost koju je imalo devedesetih, kad je prvenstveno bilo viđeno kao simbol stradanja Srba u NDH i kad je na obali Save podignut Spomenik žrtvama genocida u Drugom svetskom ratu. Ekonomska kapitalistička tranzicija i relativan procvat građevinske industrije u Beogradu pomerio je Staro sajmište u vidokrug krupnih ekonomskih interesa. Upravo ta pretnja komercijalizaciji Starog sajmišta dala je najveći podsticaj raznim društvenim grupama da formulišu predloge za izgradnju spomen-kompleksa. No, postojeći društveni spor oko narativa

---

Semlin), ugušeno je u gasnom kamionu – „dušegupki“ – na putu od logora do masovne grobnice u Jajincima kraj Beograda, nakon što su njihovi očevi, muževi i sinovi streljani već tokom leta i jeseni 1941. U „Prihvatnom logoru Zemun“ (Anhaltelager Semlin), bilo je zarobljeno oko 32.000 ljudi, od kojih 10.636 nije preživelo. S obzirom na uslove zatočeništva, istoričar Milan Koljanin tvrdi da je to bio *de facto* koncentracioni logor. Videti Milan Koljanin, *Nemački logor na Beogradskom sajmištu*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1992.

Socijalna i spacijalna segregacija Roma je tema razgovora sa stanovnicima u susedstvu bivšeg logora za Jevreje i Rome „Topovske šupe“.

Mića Petrović kazuje o antifašističkom pokretu i borbama za oslobođenje Beograda.

.....

antifašističke borbe, značaja holokausta i polemike o genocidu onemogućavaju da se podvuče crta ispod ovog perioda istorije i da se o tome upostavi društveni konsenzus.

U julu 2010. održano je inicijalno dokumentaciono medijsko istraživanje „Poseta Starom Sajmištu. Nacistički koncentracioni logor Sajmište“ na inicijativu novinara Dirka Auera i umetnice Rene Redle, a u saradnji sa Kulturnom centrom Rex. Studenti iz Nemačke i Srbije istraživali su lokaciju Starog sajmišta, intervjuisali istoričare, istraživače, današnje stanovnike Starog sajmišta, predstavnike inicijativa i udruženja žrtava koje zahtevaju izgradnju spomenika, ili memorijalnog kompleksa. Mapirane su istorijske činjenice o logoru, domen sećanja, kao i očekivanja u neposrednoj budućnosti. Rezultati istraživanja su obja-

vljeni na multimedijalnom veb-sajtu, da bi šira javnost mogla da ima uvid u istorijat, značaj i debatu oko tog mesta. Kroz seriju javnih događaja „Seminari za svakoga“ i javna vođenja koja se obraćaju širokoj publici, inicijatori i učesnici su pokrenuli tokom 2011. godine nove korake u debati i praksi sećanja na fašističke zločine.

Proučavanja šireg istorijskog i ideološkog konteksta logora na Sajmištu su bila primarna. Gosti seminara „Konteksti nastanka fašizma“ su obrađivali istorijski kontekst logora na Sajmištu i rasvetljivali ekonomske, sociološke, kulturne i ideološke uslove nastanka i razvoja fašizma. Na seminarima „Fakti - Otpor fašizmu i kolaboracija sa fašizmom - nakon sedamdeset godina“ i „Čitanja - Razumevanje i interpretacija istorijskih fakata vezanih za Drugi svetski

rat, ratne zločine, holokaust i genocid“, eksperti iz različitih oblasti kritički su preispitali strategije i interpretacije revizionističkog i relativizirajućeg diskursa.

Počevši od logora na Sajmištu, radna grupa je proučavala istoriju i obišla povezana mesta fašističkog terora u Beogradu i okolini, kao što su logor Topovske šupe i stratište kod sela Jabuke, ali i mesta antifašističkog otpora u centru Beograda i na Vračaru. Na javnim obilascima određenih mesta svedoci, istraživači, aktivisti, potomci i drugi zainteresovani su kao vodiči podelili svoja saznanja i iskustva. Bitan deo izlaganja i svedočenja se bavio pojavom elemenata fašizma u savremenom kapitalističkom društvu, koji se izražavaju u rasističkim, nacionalističkim i drugim šovinističkim, eksploatatorskim i diskriminatornim odnosima. Sa višeslojnom i višeperspektivnom „samo-apropriacijom istorije“, pomenute aktivnosti imaju za cilj razvijanje emancipatorske prakse istorijskog učenja i sećanja, koja ima edukativni, dijaloški i procesualni karakter. Istraživanjem uslova pojave fašizama gradi se istorijska i politička svest radi prepoznavanja i borbe protiv savremenih fašističkih tendencija.

Veliki je izazov razviti antifašističku praksu sećanja danas kada postoje bazični nesporazumi oko samog pojma antifašizma. U polemici koja je pratila krvave ratove tokom raspada Jugoslavije, do NATO-intervencije,

od svih lokalnih i svetskih političkih opcija, antifašizam je korišćen kao borbeni pojam i pretvarao se u optužbe za „fašizam“ protivničkih strana. Nakon urušavanja komunizma, u celoj Evropi se javlja tendencija, da se brisanjem značaja pojma antifašizma izbriše i značaj pojma fašizma iz svesti današnjih generacija. U trenutku kada društvo nema odgovor na javljanje neofašističkih formacija u Evropi neophodno je da edukacijom o zločinima počinjenih od strane sledbenika fašističke ideologije, raspravljamo o uslovima njenog nastanka i razvoja, kao i da analizom, tj. kritikom relativizirajućeg diskursa o fašizmu doprinesemo novom pozicioniranju pojma antifašizma.

U 2012. godini nastavljamo sa organizacijom seminara, studijskih putovanja i javnih vođenja. Otvoren je blog www.starosajmiste.info/blog i biće publikovan zbornik nastalih materijala i tekstova, kao i knjiga vodič sa tekstovima o mestima stradanja, otpora i sećanja na žrtve fašističkog terora u Beogradu.

Tekst: Rena Redle

**Video dokumentacija na sajtu:
starosajmiste.info**

Vođenje kroz mesta bivšeg „Jevrejskog logora“ i „Prihvatnog logora“ na Sajmištu sa tadašnjim predsednikom Saveza jevrejskih opština Srbije, Aleksandrom Nećakom i intervju sa današnjim stanovnikom bivšeg „paviljona smrti“ logora na Sajmištu.

– starosajmiste.info

PRIKAZ ISTORIJE I SADAŠNOSTI STAROG SAJMIŠTA

.....

Multimedijalna karta internet sajta starosajmiste.info je prikaz istorije i sadašnjosti Starog sajmišta, na mestu starog sajma u Beogradu, u čijim je paviljonima, 1941. godine, Gestapo formirao koncentracioni logor. Karta je rezultat brojnih razgovora sa ljudima koji su na različite načine povezani sa ovim mestom i njegovom istorijom, i nastala je nakon obilaska Sajmišta od strane mladih istraživača iz Srbije i Nemačke 2010. godine.

Lokacije predstavljene na karti, na prostoru nekadašnjeg sajma, upućuju posetioce u topografiju ličnih priča o Starom sajmištu. Druga razina karte otkriva borbu za sećanje na nekadašnji koncentracioni logor i daje glas različitim stavovima u raspravi o budućnosti ovoga mesta. Na karti dominiraju one tačke i objekti na koje smo prilikom naše posete prvo naišli, kao i one o kojima su nam naši sagovornici najviše govorili. Tako je nastala karta na kojoj se preklapa mnoštvo subjektivnih perspektiva, ali na kojoj neka mesta ipak ostaju neispunjena i nedorečena. Pored sećanja nekadašnjih zatočenika, iz vremena logora, tu su i razgovori o sadašnjosti i budućnosti ovog mesta, koji objašnjavaju današnji odnos društva prema zločinima nacista i njihovih pomagača.

Naš sajt nije dovršen i treba ga shvatiti kao javni poziv da se on proširi onim što se ovde ne vidi, ne čuje i ne može pročitati. Za dalja istraživanja služe materijali koji se mogu pronaći u informativnom odeljku internet stranice i koji se mogu dopuniti. Tu spadaju dokumenti i šira literatura o koncentracionom logoru Sajmište i o fašizmu uopšte, kao i linkovi i adrese nadležnih institucija.

Obilazak memorijala stratišta kod Jabuke, mesta masovnog ubijanja Jevreja i Roma: Eva Đorđević priča kako je preživela holokaust.

Beate Niman, kćerka šefa beogradskog Gestapoa predstavlja svoje istraživanje o zločinima njenog oca, u Rexu.

Učesnici/ce Trećeg seminara za svakoga: „Čitanja”. Transkripti sva tri seminara su dostupni na sajtu projekta.

.....

„Poseta Starom sajmištu – Staze“ 2012. godine se organizuje i realizuje u Kulturnom centru Rex, producira se u okviru Fonda B92 a uz podršku fondacije Roza Luksemburg.

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG
SOUTHEAST
EUROPE**

FOND B92

.....

www.starosajmiste.info
www.starosajmiste.info/blog

Projektni tim čine:

Rena Redle, inicijatorka i koordinatorka

Nebojša Milikić, koordinator

Milovan Pisarri, urednik blog-a starosajmiste.info/blog

Dr Olga Manojlović Pintar, stručna saradnica

Milan Radanović, stručni saradnik